

місяць, рік	прибуток (руб.)	витрати (руб.)
лютий 1917 р.	3816	3876
травень 1917 р.	2620	10387
квітень 1918 р.	3684	3520

Таким чином досвід будівництва і перших років експлуатації електростанції в Ніжині свідчить, що процес модернізації міської інфраструктури в малих непромислових містах Російської імперії відбувався вкрай повільно. Дорожчання нафти, яка використовувалась як енергоносіє для силових установок, у роки I Світової війни лише більш рельєфно окреслила давні проблеми галузі, сплетені в тугий нерозв'язний вузол. Мова йде про низьку кваліфікацію робітників, що обумовлювала погану якість послуг; дорожнечу останніх, що спричиняло низький попит; технічну застарілість обладнання, модернізація якого вимагала величезних коштів.

1. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині.
2. *Смельянов В.М.* Про влаштування в Ніжині електричного освітлення. // Вісті. –1993 – №7. – С. 1.

***Мазурик О., Кошмар В.* Ніжинська електростанція у 1914–1918 роках**

Стаття присвячена одному з аспектів модернізації простору провінційних міст Російської імперії, а саме процесам електрифікації. На прикладі Ніжина, з використанням архівних документів, висвітлено історію становлення міської електростанції.

***Мазурик О., Кошмар В.* Нежинская электростанция в 1914–1918 гг.**

Статья посвящена одному из аспектов модернизации пространства провинциальных городов Российской империи, а именно процессам электрификации. На примере Нежина, с использованием архивных документов, освещена история становления городской электростанции

***Mazuryk O., Koshmar V.* Nizhn common electricity generator in 1914–1918**

The article focuses on one of the aspects of modernization of the province in the Russian empire, namely the process of electrification. The history of setting a local common electricity generator in Nizhn is revealed on the basis of the archive material.

Лариса КУЛИК
(Ніжин)

З історії благодійних закладів Ніжина в XIX ст.

Благодійність – це той вид людської діяльності, безкорисливу природу якої важко усвідомити й зрозуміти. Але ця багатоаспектна діяльність, головний принцип якої – милосердя, є основою не тільки релігійної моралі, – вона взагалі демонструє стан суспільної моральності.

Зародження благодійності в Київській Русі пов'язується з прийняттям християнства. Устав 996 р. київського князя Володимира Святославина зобов'язує духовенство займатися суспільним піклуванням. Упродовж багатьох століть церква та монастирі подавали соціальну допомогу старим, злиденним і хворим. У добу середньовіччя благодійністю займалися також братства. Братські притулки отримали назву шпиталів, де жили “настоящие бедные и даже такие, которые стеснялись просить милостыню, также калеки, больные, а особенно старые воины...” За правління в Російській імперії імператриці Катерини II в 1775 р. були створені “Приказы общественного призрения”, які мали турбуватися про утримування в належному стані лікарень, богаділень, сирітських будинків, будинків для душевнохворих.

Упродовж другої половини XIX ст. було засновано 95 % благодійних товариств і 82 % благодійних закладів, що існували на той час у Російській імперії. Найбільш помітним центром благодійності в державі був Київ. У 1833 р. імператор Микола I підписав Указ про запровадження в Києві Товариства для допомоги бідним, а в 1834 р. це товариство розпочало свою діяльність. Воно займалося опікуванням бідних: годувало, одягало, оплачувало деякі побутові послуги, наприклад, на території отриманої в подарунок від удови генерала Сулими великої садиби було облаштоване ціле благодійне містечко з їдальнею, ремісними школами, побутовими та спальними корпусами. Сулімовка помітно розрослася; про неї турбувалися купці, дружини губернаторів.

Найбільш масовими організаціями, яким були підпорядковані благодійні заклади того часу були Міністерство внутрішніх справ і Відомство православного сповідання. “На местах же надзор за соблюдением постановлений Устава об общественном призрении возлагался на главных начальников губерний и областей, а равно на губернаторов и градоначальников. Заведование общественным призрением в губерниях и уездах поручалось земским учреждениям, а в тех губерниях, где они отсутствовали – приказам общественного призрения” [1]. Заклади, які займалися опікуванням осіб, неспроможних працювати з якихось причин (престарілі, немічні, каліки) називалися богадільнями.

У Ніжині в XIX ст. функціонувало 2 богадільні, які розташовувалися на вул. Московській. Приміщення однієї з них, що межувала з Грецьким кладовищем, збереглося. Збудоване воно в класицистичних формах і складалася з власне богадільні та двох бокових окремо розташованих флігелів. На сьогодні цей комплекс зберігся: будівля богадільні майже не зечеплена пізнішими перебудовами, а от обидва флігелі значно перебудовані (один прилаштований під гараж, інший – під житловий будинок, зі начними прибудовами).

Будівля другої богадільні – також в класицистичних формах і також у вигляді будинку з двома флігелями – була зруйнована під час останньої війни в 1943 р. (традиційно вважають, що її висадили в повітря німці, коли відступали). З сучасники зазначали, що це був найкращий будинок у Ніжині. Його було споруджено за проектом архітектора Д. Віконті. Будівництво було завершено того ж року, що й будівлю Гімназії Вищих Наук князя Безбородька – в 1820 р.

Згідно документу, який був направлений попечителем богоугодних закладів Ніжинського господарства наглядачеві міського інвалідного будинку (богадільні) капітану Геслінгу в 1832 р. лікарня при цьому закладові призначалася для користування:

- 1) неимущих;
- 2) имущих;

- 3) помещичьих крестьян и дворовых людей;
- 4) военных и разных командных чинов;
- 5) неимущих призывать в больницу во всех отношениях безденежно;
- 6) замечание и содержание в больнице приказа больных имущих, также помещичьих крестьян и здоровых людей взыскать умеренную плату помесячно;
- 7) плату установленную взыскать за месяц вперед вместе с поступлением больного;
- 8) из внесенной за содержание больного платы, хотя бы больной выбыл из больницы и прежде окончания месяца ничего не возвращается;
- 9) если больной по прошествии месяца, за который заплачены деньги остается в больнице на другой месяц, то хотя бы прибыл он несколько дней сего другого месяца взыскать с него вновь полную за сей другой месяц плату и из оной ничего не возвращается также, разумеется, должно и раньше, то на сем основании разрешить принимать в здешнюю больницу больных и отставных солдат и прочего звания людей. Плата взимается примерно такая, как в Черниговских богоугодных заведениях по 7 р. 50 коп. на месяц.

В этом однако же случае, когда в этой больнице будут свободные места и не будет в виду больных военнослужащих, причем присылает и две книги:

- 1) на записку расхода денег, какие будут на содержание и пользование сего рода людей употребляемы;
- 2) на запись прихода и расхода денег, имеющих поступить от частных лиц за пользование имущих больных, и как все заведение и больница находятся в видении и распоряжении вашем [2].

З розпорядження 1827 р., наданого попечителем богоугодних закладів Ніжинського господарства, колезьким радником і кавалером Забелой дізнаємося, що в інвалідних будинках хворі отримують їжу “каждый по роду своей болезни”, за видом хвороби призначаються й різні порції їжі [3]. Розклад і склад таких порцій мав висіти в кожній палаті на стіні “за подписанием члена и с приложением печати приказа общественно-го призрения” [4]. Наголошувалося, що продукти харчування повинні бути найкращої якості. Купувалися вони під наглядом самого інвалідського будинку або цим питанням займалися Прикази громадського опікування. Передбачалося “пищу больным раздавать в обеденное время в 12, а вечером в 7 часов и отнюдь не позже сего времени” [5]. Нікому зі сторонніх не дозволялося приносити і давати хворим їжу без дозволу лікаря. Порції для хворих в лікарнях Приказів громадського піклування виглядали так:

Во время мясоеда:

Ординарная

1. Хлеба ржаного – 2 фунта.
2. Мяса – 1 фунт.
3. Круп овсяных – 1/2 – 3 раза в неделю попеременно.
4. Гречка – 1/2 – 2 раза в неделю.
5. Капусты – 1/2 кружка.
6. Соли – 1/2.
7. Квасу – 1 кружка.

Если есть буряки, то давать попеременно с капустой, если другого не имеется, то прибавлять по порции в сутки по 1/4 до круп, положенные в вышеописанные дни.

Средняя

1. Хлеб ржаной – 1 фунт.
2. Мяса – 1/2 фунта.
3. Круп овсяных – 1/2 фунта.
4. Гречка – 1/2 фунта.
5. Соли – 6 золотн[иков] [1 золотник = 4,266 г, – *авт.*].
6. Пива – 1 кружка.

Кисельная

Эта порция в необходимых только случаях и по назначению медицинских чиновников, употребляется вместо слабой:

1. Хлеба белого – 1 фунт.
2. Муки овсяной – 1 фунт.
3. Меду – 1/4.
4. Соли.

Из соли и муки овсяной составляли кисель, а мед дается больным для разводу с водою [6].

Щоденний сніданок складався з бульйону, звареного з вівсяної крупи з маслом. На 30 осіб щороку витрачалося: на хліб – 102 руб. 68 коп., на крупи – 34 руб. 22 коп., на м'ясо – 54 руб. 75 коп. (разом на 30 осіб – 538 руб. 25,5 коп. щороку). Також речей: “капотов” суконних (по 1 на кожного) – 30 шт., рубах полотняних (по 4) – 120 шт., ковпаків полотняних (по 2) – 60 шт., панчіх шерстяних (по 2) – 60 шт., кальсон (по 4) – 120 шт., кожухів – 6 шт., простирадл на кожне ліжко (по 4) – 120 шт., наволочок (по 3) – 90 шт., ковдр суконних – 30 шт., ковдр тікових – 30шт., матраци – 30 шт., разом – 1354 руб. 80 коп. Також на ремонт щороку витрачалося 563 руб. 50 коп. [7]. Як тут не згадати слова розмови городничого з попечителем богоугодних закладів з безсмертного гоголівського “Ревізору”: “проезжающий чиновник захочет прежде всего осмотреть подведомственные вам богоугодные заведения – и потому вы сделайте так, чтобы все было прилично: колпаки были бы чистые, и больные не походили бы на кузнецов, как обыкновенно они ходят по-домашнему <...> над каждой кроватью надписать по латыни али на другом языке <...> всякую болезнь: когда кто заболел, которого дня и числа” [8]. Загалом, “населення” богоугодних закладів було досить строкате й потрапляло під суспільне “призрение” за різних причин (див.: Додаток).

У 1820 р. (тобто на момент відкриття) штат працівників інвалідного будинку в Ніжині на 20 осіб складався з наглядача “из отставных” (жалування 300 руб. на рік), помічника наглядача (“в помощь ему унтер-офицер”) (120 руб.), кухарки (80 руб.), прачки (80 руб.) та прислужника (120 руб.). Мешканцям інвалідного будинку мали видавати:

В два года

- рубах (по 4 шт.) – 80 шт. по 2 руб. 60 коп.;
- портков (по 4 шт.) – 80 шт. по 1 руб. 65 коп.;
- фуфаек суконных - 20 шт. по 3 руб. 40 коп.;
- фуфаек нитных - 20 шт. по 2 руб. 75 коп.;
- шаровар суконных - 40 шт. по 3 руб. 40 коп.;
- колпаков - 20 шт. по 0 руб. 36 коп.;
- полотенец (по 2 шт.) – 40 шт. по 1 руб. 00 коп.;
- простыни (по 3 шт.) – 60 шт. по 2 руб. 30 коп.

В три года:

- шинелей суконных (по 1 шт.) – 20 шт. по 12 руб.;
- фуражек суконных - 20 шт. по 66 коп.;

- чехлов холщовых к железным кроватям - 20 шт. по 70 коп.;
- одеял суконных – 20 шт. по 5 руб. 50 коп.

В четыре года:

- тулупов овчинных - 20 шт. по 20 руб.;
- подушек перьями набитыми - 20 шт. по 2 руб. 50 коп.

В шесть лет:

- шапок зимних из сукна - 20 шт. по 1 руб.

В 20 лет:

- кроватей - 20 шт. по 40 руб.;
- посуда оловянная (солонок двойных) - 10 шт. по 1 руб. 20 коп.;
- столы большие – 2 шт. по 8 руб.;
- столы маленькие - по 3 руб.;
- скамеек – 6 шт. по 2 руб. [9].

Окрім того, були кілька додаткових джерел утримання мешканців подібних закладів. Наприклад, щороку під час останнього тижня великого посту – “страсної седмиці” – було заведено відвідувати в’язниці, богадільні, роздавати щедрю милостиню, тощо. Проте, вся наведена інформація стосується планового забезпечення богадільні. Цікаво було б знайти матеріал про реальний стан справ у цій установі м. Ніжина. (Хоча про дещо здогадатися можна зі сторінок того ж “Ревізору” М.В. Гоголя – чи не з натури змальовано видатним майстром художнього слова?).

Загалом, діяльність ніжинських богаділень відігравала помітну роль у розвитку благодійності на теренах міста. В даному дослідженні визначено лише кілька штрихів із початкового етапу розвитку однієї з таких установ. З’ясування ж більш цілісної і повної історії їх існування – справа подальшого дослідження.

1. Свод законов Российской империи. – Т. XIII – СПб., 1892. – С. 2–3.
2. Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині (далі – ВДАЧОН), ф. 346, оп.1, спр.4.
3. Там само, ф. 346, оп.1,спр. 48.
4. Там само, ф. 346, оп.1,спр. 48.
5. Там само, ф. 346, оп.1,спр. 48.
6. Там само, ф. 346, оп.1,спр. 48.
7. Там само, ф. 346, оп.1,спр. 48.
8. *Гоголь Н.В.* Собрание сочинений в 8 томах. – Т. 4. – М., 1984 – С. 10.
9. ВДАЧОН, ф. 346, оп.1,спр. 28.

Додаток

Список мешканців ніжинської богадільні в 1832 р.

№	Прізвище, ім’я, соціальний стан	Вік	Причина перебування в богадільні	З якого часу
1.	Юхим Радченко (міщанин)	56	за станом здоров’я	з 1822 г.
2.	Григорій Масляков (міщанин)	57	за старістю	з 1828 г.
3.	Андрій Стручков	78	за станом здоров’я	з 1821 г.

НІЖИНСЬКА СТАРОВИНА

4.	Семен Виноградов	64	за станом здоров'я	з 1828 г.
5.	Прокопій Вдовиченко (відставний солдат)	64	за станом здоров'я	з 1828 г.
6.	Іван Мишкін (відставний солдат)	62	за станом здоров'я	з 1829 г.
7.	Іван Єгоров (відставний солдат)	57	за станом здоров'я	з 1829 г.
8.	Михайло Сорвінков (солдатський син)	20	скалічена нога	з 1830 г.
9.	Петро Шуст (відставний солдат)	57	за станом здоров'я	з 1830 г.
10.	Яків Лимон (відставний солдат)	57	за станом здоров'я	з 1830 г.
11.	Артем Горячий (чернігівський міщанин)	60	за станом здоров'я	з 1832 г.
12.	Марія Яновська (донька священика)	58	за станом здоров'я	з 1808 г.
13.	Софія Барановська (дворянка)	68	за станом здоров'я	з 1828 г.
14.	Олена Киневська (чернігівська міщанка)	69	за станом здоров'я	з 1820 г.
15.	Катерина Фірсова (солдатська дружина)	58	за станом здоров'я	з 1821 г.
16.	Олена Кириччик (дружина відставного солдата)	58	за станом здоров'я	з 1821 г.
17.	Феодосія Посювкіна (дружина відставного солдата)	58	за станом здоров'я	з 1821 г.
18.	Феодосія Шевченкова	58	за станом здоров'я	з 1822 г.
19.	Тетяна Сорбинкінова	61	за станом здоров'я	з 1823 г.
20.	Матрона Зінченкова	60	за станом здоров'я	з 1826 г.
21.	Федора Єгорова	56	за станом здоров'я	з 1826 г.
22.	Марія Каурова		за станом здоров'я	з 1827 г.
23.	Варвара Морошникова (дружина відставного солдата)	63	за станом здоров'я	з 1828 г.
24.	Марія Тарасхвичова (дружина відставного солдата)	73	за станом здоров'я	з 1832 г.
25.	Текля Остапенко (казенна селянка)	35	скалічена нога	з 1832 г.
26.	Кулина Яценкова (козачка)	45	параліч	з 1832 г.

Відділ забезпечення збереженості документів Державного архіву Чернігівської області в м. Ніжині,
Ф. 346, оп. 1, спр. 1, арк. 78.
Рукопис. Оригінал.

Кулик Л. З історії благодійних закладів Ніжина в XIX ст.

На основі архівних матеріалів визначено окремі моменти розвитку закладів соціальної опіки Ніжина в XIX ст.

Кулик Л. К истории благотворительных заведений Нежина в XIX в.

На основе архивных материалов рассмотрены отдельные аспекты развития учреждений социального призрения Нежина в XIX в.

Kulyk L. From history of eleemosynary establishments of Nizhina in the XIX century

On the basis of the archived materials the separate aspects of social charity establishments' development of Nizhyn in XIX century are considered.